

ABDÜLMECÎD-İ SİVASÎ'NİN MANZUM KASÎDE-İ HAMRİYYE TERCÜMESİ

Yrd.Doç.Dr. Yusuf YILDIRIM
Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZ

Bu makalede İbnü'l-Fârız'ın *Hamriyye* kasidesine yazılan Türkçe tercüme ve şerhler ele alınarak tanıtıldıktan sonra, kasidenin bilinen tek manzum tercümesi olan Abdülmecid-i Sivâsî'nin *Kasîde-i Hamriyye Tercümesi* üzerinde durulmuş, ardından tercümenin metni verilmiştir. Ancak bütün bunlardan önce, çoğu zaman gözden kaçan bir konu olarak Türk edebiyatıyla Arap edebiyatı arasındaki köklü ve sürekli münasebetler hakkında bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: İbnü'l-Fârız, Hamriyye, Arap Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Tasavvuf Edebiyatı..

ABSTRACT

The Translation of Abdumecid-i Sivasî's Kaside-i Hamriyye

In this article, Turkish translations and commentaries written for İbnu'l- Farîz's *Hamriyye* qasida (ode) have been examined. Abdülmecid-i Sivâsî's *Kasîde-i Hamriyye Translation*, which is the unique translation written in verse of the ode, has been analyzed and then its text has been presented. However, the essential and continuous relationships which were generally unnoticed between the Arab and Turkish Literatures will be first evaluated.

Keywords: İbnu'l- Farîz, Hamriyye, Arab Literature, Turkish Literature, Literature of Sufism.

Giriş

Türk İslam edebiyatının Fars edebiyatıyla ilişkisi/iletişimi üzerinde durulduğu kadar Arap edebiyatıyla arasındaki temasa o nisbette vurguda bulunulmamıştır. Bu durum –bazıları peşin hükümlü bakış açılarından oluşmakla birlikte edebiyatın dolaylı olarak etkileşime geçemedikleri yani bu temasın Fars edebiyatı üzerinden gerçekleştiği varsayımına dayanmaktadır. Bunda iki toplumun yani Farsların ve Türklerin aynı kültür havzası içinde yaşamaları sonucu kurdukları komşuluk ilişkilerinin yanında Farsların, tarihlerinin önemli bir bölümünde Türk devletlerinin veya Türk soyuna mensup ailelerin hâkimiyeti altında yaşamaları etkili olmuştur. Ancak klasik şiirlerdeki nazım şekilleri, vezin, kafiye, edebî sanatlar gibi şekle ait unsurların yanında muhteva olarak da -Fars edebiyatının da etkisinde kaldığı- Arap edebiyatının Türk edebiyatıyla kurduğu iletişimi

min tahmin edilenin aksine daha derin ve dolaysız olduğunu göstermektedir.¹ Burada İbnü'l-Fârîz'in Arapça yazılmış *Kasîde-i Hamriyye*'sinin Türkçe tercüme ve şerhleri üzerinde durulmakla birlikte, Fars edebiyatının her zaman "katalizör" olmadığı, yani Arap edebiyatının Türk edebiyatıyla doğrudan iletişime geçebildiği durumların söz konusu olduğu görülecektir. Adı geçen Arapça kasidenin Türkçe tercüme ve şerhleri hakkında genel bir malumat verildikten sonra Abdülmecîd-i Sivâsî'nin manzum tercümesi ele alınacaktır.

Arap ve Türk dilleri arasındaki köklü münasebetlerin, Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri ilk dönemlere denk geldiği kanaati yaygındır. Türkler yeni dinin kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerim'i anlamak ve dinî esasları hayatlarına tatbik etmek amacıyla Arapçaya yönelmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in ilk olarak ne zaman ve kim tarafından tercüme edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Kaynaklarda bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Zeki Velidi Togan, ilk Türkçe tercümenin Sâmânoğullarından Mansur b. Nuh zamanında (350-365/961-976), aralarında Türk asıllı âlimlerin de bulunduğu bir heyet tarafından Taberî'nin 40 ciltlik *Câmi'ul-Beyân* adlı tefsiri temel alınarak yapılan Farsça çevirisiyle aynı dönemde yazıldığını ve ona dayandığını belirtmektedir.² M. Fuat Köprülü ve Abdülkadir İnan'a göre ise Kur'ân'ın ilk Türkçe tercümesi, Farsça tercümeden yaklaşık bir asır sonra yani XI. yüzyılda yazılmıştır.³ Bu tercüme günümüze kadar ulaşmamıştır. Doğu Türkçesiyle yazılmış olan mevcut tercüme ilk Türkçe tercüme nüshasından istinsah edildiği kabul edilmektedir.⁴ İlk Türkçe Kur'ân-ı Kerim tercümelerinde satır-arası diye tabir edilen kelime kelime tercüme tekniği kullanılarak Türkçe kelimeler Türkçenin sentaks yapısının kuralları dikkate alınmaksızın Arapça kelimelerin altına yazılmıştır.

Türkler arasında Kur'ân-ı Kerim'le başlayan tercüme faaliyetleri, ilk dönemlerde Türklerin Arapçayı ilim dili olarak etmelerinin yanında bu faaliyeti kolaylaştıracak sözlüklerin halen yazılmaması gibi nedenlerden dolayı hızlı bir gelişme kaydemememiştir.⁵ Zemaşşerî'nin Harzemşah hükümdarı Atsız b. Muhammed için kaleme aldığı (ö.538/1144) *Mukaddimetü'l-edebe* adlı sözlüğü, Türklerin dil engelini ortadan kaldıracak niteliktedir. Bu eserin günümüze ulaşan en eski nüshaları XIII-XIV. yüzyıllara aittir. Bu nüshalar kelime, ibare ve kısa cümlelerden oluşan Arapça metnin altında çoğunluğu Hârizm Türkçesi, bazıları da Farsça satır-arası tercümeleridir. Eserin müellif nüshası elde bulunmadığı-

¹ Saraç, Yekta, "Tasavvuf Edebiyatına Ait Temel Bir Metin ve Türk Edebiyatına Yansımaları", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXX, İstanbul, 2003, s.445-446; Yıldız, Alim, "Süleyman Nazif'e Göre İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri", *Geleceğin İzinde*, İstanbul, 2013, s. 543-604.

² Togan, Zeki Velidi, "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, III, 1959-1960, s.135; Üşenmez, Emek, *Türkçe İlk Kur'ân Tercümelerinden-Özbekistan Nüshası*, İstanbul, 2013, s.25-30.

³ Köprülü, Mehmet Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2003, s.188; İnan, Abdülkadir, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe'ye Tercüme Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara, 1961, s.8.

⁴ Topaloğlu, Ahmet, *Muhammed bin Hamza XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*, C.1, İstanbul, 1976, s.2.

⁵ Komisyon, "Tercüme" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, 1990, s.320.

dan bu tercümelerin Zemahşerî'ye ait olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak bazı araştırmacılara göre Zemahşerî, eseri Arapça öğrenmek isteyen Atsız b. Muhammed'e ithaf ettiğine göre satır altı tercümelerini de onun ana dili olan Türkçe ile vermiş olabileceği düşünülmektedir.⁶

Türklerin müslüman oldukları ilk dönemlerde Arapçadan tercüme ettikleri eserler arasında fıkıh kitapları da önemli bir yer tutmaktadır. İbrahim b. Mustafa b. Alişîr el-Melifdevî tarafından Nesefî'nin (ö.537/1142) *Nazmü'l-Hilâfiyyât* adlı eserine yapılan manzum tercüme; Berke Fakîh'in 789/1387 tarihinde İskenderiye'de tamamladığı satır-arası tercümeli *İrşâdü'l-mülûk ve's-Selâtin* adlı eseri; Kutbüddîn İznîkî'nin, Ebü'l-Leys es-Semerkindî tarafından kaleme alınan *Mukaddime* adlı ilhimal kitabını genişletmek suretiyle yazdığı *Kitâbü'l-Mukaddime*'si; Abdurrahman Aksarâyî'nin, Abdülazîz Fârisî tarafından yazılan *'Umdetü'l-İslâm* adlı eseri Türkçeye çevirip, bazı konuları eklemek suretiyle telif ettiği *İmâdü'l-İslâm* adlı eseri Arapçadan Türkçeye yapılan ilk dönem fıkıh tercümeleridir.⁷

Türklerin Arapça ile olan münasebetleri sadece birtakım dinî eserlerin tercüme edilmesiyle sınırlı kalmamış, edebî eserler de bu karşılıklı ilişkinin bir sonucu olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Arap edebiyatının Cahiliyye ve sonraki devirlere ait bazı kasidelerinin Türkçeye tercüme edilmesi ve bunlar üzerinde şerhler yazılması iki dil arasındaki temasın tahmin edilenin aksine daha derin olduğunu göstermektedir. Muallâka şairlerinin şiirlerinin yanı sıra özellikle Ka'b b. Zühre'nin (ö.24/645) *Kasîde-i Bürde*'si⁸, Peygamberimize yazdığı kasidelerle meşhur olan Hassân b. Sâbit'in (ö.63/682?) şiirleri ve İmâm Busîrî'nin (ö.696/1296) meşhur *Kasîde-i Bür'e*'si en çok tercüme yapılan ve şerhlere konu olan Arap edebiyatı ürünlerinden bazılarıdır. Örneğin; Ahmed Mekkî, Abdurrahim Karahisârî, Seyyid Ahmed Leâlî ve Kemâlpaşazâde tercümeleriyle; Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa, Eyüp Sabri Paşa, Şeyhülislam Ahmed Muhtar ve Ahmed Üsküdarî yazdıkları şerhlerle *Kasîde-i Bürde*'yi Türkçeye aktaran ediplerden sadece bir kısmıdır.⁹ İmâm Busîrî'nin kasidesine yazılan tercüme ve şerhlerin sayısı ise yüzün üzerindedir.¹⁰

İbnü'n-Nahvî'nin Allah'a teslimiyeti dile getirdiği meşhur *el-Kasîdetü'l-Münferice* adlı manzumesi de üzerinde Türkçe tercüme, şerh ve tahmis türü çalışmaların yapıldığı Arapça manzumelerden biridir. İsmail Rusûhî Ankaravî¹¹,

⁶ Yüce, Nuri, "Mukaddimetü'l-edebe", *DİA*, XXXI, İstanbul, 2006, s.120-121.

⁷ Türkçeye tercüme edilen fıkıh kitapları hakkında geniş bilgi için bkz. Kelpetin, Hatice, "İlhimal", *DİA*, XXII, İstanbul, 2000, s.139-141. Ayrıca bkz. Sucu, Nurgül, "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XIX, Konya, 2006, s.128-129.

⁸ Kasîde-i Bürde'nin tercüme ve şerhleri için bkz. Tülüçü, Süleyman, "Kâ'b b. Zühre ve Kasîde-i Bürde'si Üzerine Notlar I", *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, V, Erzurum, 1982, s. 159-173.

⁹ Demirayak, Kenan, "Kasîdetü'l-bürde", *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001, s.568.

¹⁰ Kaya, Mahmut, "Kasîdetü'l-bürde", *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001, s.569.

¹¹ İsmail Rusûhî Ankaravî, *el-Hikemü'l-münderice fî şerhi'l-Münferice*, Uhuwvet Matbaası, İstanbul, 1327.

Abdullah b. Hayreddin el-Bergamavî¹², Derviş Hüseyin Konevî¹³, Muhammed Kemaleddin Harpûtî¹⁴ ve adı bilinmeyen bir şârih¹⁵ kasideyi Türkçeye tercüme ederek kasidenin şerhini yapmıştır. Kemaleddin Harpûtî'nin babası Abdülhamid Harpûtî ise kasideyi tahmis etmiştir. İki çalışma aynı eser içinde basılmıştır.¹⁶ Kaside, Salahî-i Uşşâkî¹⁷ tarafından da nazmen Türkçeye tercüme edilmiştir.

Ebû Nasr Muîniddîn Ahmed b. Abdürrezzâk et-Tantaranî (ö.485/1092)'nin Nizâmülmülk için yazdığı *el-Kasîdetü't-Tantaranîyye* adlı otuz beş beyitlik medhiye türü şiirinin de Türkçe manzum veya mensur birçok tercümesi bulunmakta olup çoğunun mütercimi bilinmemektedir. Kütüphane kayıtlarında Kemalpaşazâde, İbrahim b. Mehmed el-Yalvacî ve Veyiscânî tercümelerinin birçok nüshası bulunmaktadır.¹⁸

Ali b. Osman el-Üşî (ö.575/1179)'nin daha çok *el-Emâlî* diye tanınan Mâtüridiyye akaidine dair manzum risalesi de Türkçe şerh ve manzum veya mensur tercümelere konu olan Arapça eserlerden biridir. Kaside, beyitlerinin son kelimeleri "lâm" harfiyle bittiği için *el-Kasîdetü'l-Lâmîyye fi't-Tevhîd*, şiirin başlangıcına atfen *Kasîdetü Yekûlü'l-âbd* şeklinde de isimlendirilmiştir. Muhammed b. Malkoca'nın *Lâmîyye-i Kelâmîyye Şerhi*, Mütercim Âsim Efendi'nin (ö.1235/1819) *Merahu'l-Meâlî fi Şerhi'l-Emâlî'si*, Dâmâd-ı Gelenbevî'nin *Keşfü'l-Meâlî Şerhu Bed'i'l-Emâlî'si*, Mehmed Şükrü Efendi'nin *Kasîde-i Emâlî Tercümesi* bu şerh ve tercüme arasında en yakın olanlardır.¹⁹

A. İbnü'l-Fâriz ve Hamriyesi

Arapçadan Türkçeye tercüme edilen ve üzerinde şerhler yazılan önemli eserlerden biri de İbnü'l-Fâriz'in *Kasîde-i Hamriyye*'sidir. Adı geçen eser üzerine yazılan tercüme ve şerhlere geçmeden önce İbnü'l-Fâriz'in şahsiyeti ve eserleri ile ilgili bilgi vermek yararlı olacaktır.

1. Hayatı ve Eserleri

Arapça verdiği nümüneleriyle tasavvuf edebiyatının meşhur simalarından biri olan İbnü'l-Fâriz'in asıl ismi Ebu Hafs Şerefüddin Ömer bin Ali bin Mürşid el-Hamevî'dir. 4 Zilkade 576 (22 Mart 1181) yılında Kahire'de doğmuştur.²⁰ Mahkemelerde miras ve nafaka tespit işleriyle uğraşan babasına "Fâriz" lakabı verildiği için kendisine de "İbnü'l-Fâriz" denilmiştir. Nesebi, kızından olan torunu Şeyh Ali'ye göre Hz. Peygamber'in sütanesi Halime'nin mensubu olduğu Benî Sa'd kabilesine kadar ulaşmaktadır. Ailesi aslen Hamalıdır. Babası, kendisi

¹² Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4166/4, vr. 41b-75a.

¹³ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 623/10, vr. 236b-258b.

¹⁴ Kemaleddin Harpûtî, *Kasîde-i Münferice'nin Tahmişiyle Beraber Türkçe Şerhidir*, Ma'mûretü'l-Azîz Vilâyeti Matbaası, 1317.

¹⁵ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 1648, vr. 1b-16a.

¹⁶ Kemaleddin Harpûtî, *a.g.e.*

¹⁷ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 263/1, vr. 1b-2a.

¹⁸ Durmuş, İsmail, "et-Tantaranîyye", *DİA*, XXXIX, İstanbul, 2010, s. 576-577.

¹⁹ Özervarlı, M. Sait, "el-Emâlî", *DİA*, XI, İstanbul, 1995, s. 73-75.

²⁰ İbn Hallikân, *Ve'feyât*, III, s. 455.

doğmadan önce dönemin ilim merkezlerinden biri olan Mısır'a göç etmiştir.

İlk eğitimini babasından alan İbnü'l-Fâriz, hadis öğrenmek için bir süre Ba-haüddin bin Asâkir'in sohbetlerine devam etti. Şafîî fıkhı eğitiminin ardından tasavvufa yönelerek bir süre Mustaz'afin Vadisi'ndeki Mukattam Tepesi'nde inzivaya çekilerek riyazet ve mücahede ile meşgul oldu. Rivayete göre birgün Suyûfiye Medresesi'ne girmek üzereyken Şeyh Ebu'l-Hasan Ali Bakkâl diye bilinen yaşlı bir adamın adaba uygun olmayan bir tarzda abdest aldığını gördü ve onu uyardı. Aslında velî bir zat olan Şeyh Bakkâl ona: “*Ey Ömer! Feyiz ve fetih sana Mısır'da gelmeyecek, bu belki Mekke'de gerçekleşecek, oraya gitmenin tam zamanıdır.*” dedi.²¹ Bunun üzerine Hicaz'a giden İbnü'l-Fâriz yaklaşık on beş sene boyunca Mekke dağlarında nefis tezkiyesiyle uğraştı. Bu bölgede geçirdiği uzun yıllar onun manevî hayatında derin izler bırakmıştır. Özellikle *Tâiyye* kasidesinde bu dönemlere ait çok fazla işaret vardır.²² Bir gün iç dünyasında Şeyh Bakkâl'in kendisine: “*Hemen Mısır'a geri dön ve arkamda namaza dur.*” sözünü işiten İbnü'l-Fâriz hemen Mısır'a dönerek Şeyh Bakkâl'in cenaze namazına katılır.

İbnü'l-Fâriz Mısır'a döndükten sonra Ezher Camii'nde verdiği vaaz ve sohbetlerle vaktini geçirdi. Mısır Eyyübî hükümdarlarının yakın alakasını kazandı. Ancak kaynaklarda bu ziyaretlerden hoşlanmadığı, kendisine gönderilen 1000 altını almadığı, hükümdarın maiyetiyle beraber kendisini ziyarete gelmekte olduğunu haber alınca arka kapıdan çıkarak camiden ayrıldığı belirtilmektedir.²³ 2 Cemâziyelevvel 632/ 23 Ocak 1235 senesinde²⁴ Kahire'de vefat eden İbnü'l-Fâriz, Mukattam Tepesi'nin eteğindeki Karâfe'de Ârız Mescidi'nin yanında Şeyh Bakkâl'in kabrinin de bulunduğu yere defnedilmiştir.

Hem kendi eserlerinden hem de hakkında yazılanlardan açık bir şekilde anlaşılıyor ki; o, tasavvuf tarihinin en parlak simalarından biridir. Ancak bu, onun bilinen anlamıyla bir sufi olduğu ve herhangi bir tekkenin terbiyesi altında yetiştiği anlamına gelmemelidir. Oğlu Kemaleddin Muhammed, sufilere aksine onun güzel elbiseler giydiğini ve güzel kokular sürünmekten hoşlandığını belirtir.²⁵ Mekke'de iken *Avârifü'l-Maârif*'in müellifi Şeyh Şihabüddîn Sühreverdî ile görüştüğü, Sühreverdî'nin ona, oğullarına tasavvuf hırkası giydirmek ve onları kendi tarikatına kabul etmek istediği; ancak onun Sühreverdî'ye, “*Bizim yolumuz bu değildir.*” şeklinde cevap vererek bu teklifi geri çevirdiği nakledilir.²⁶

İbnü'l-Fâriz, hicri VII. asrın tasavvuf tarihinde ismi İbnü'l-Arabî ve Sadreddîn Konevî gibi meşhur kişilerle birlikte anılan bir mutasavvıftır. Başta *Tâiyye-i Küb-
ra* olmak üzere kasideleri *Füsûsu'l-Hikem* ve *Kitâbü'l-Fükûk* gibi eserlerle birlik-

²¹ Rüşeyd b. Gâlib, *Şerhu Dîvânî İbni'l-Fâriz*, Matba'atü'l-Âmire, Mısır, 1306, s.4.

²² Ni'metî, Ekrem Cûdî, “İbn Fâriz”, *Dairetü'l-Ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî*, IV, Tahran, 1370, s.373.

²³ Uludağ, Süleyman, “İbnü'l-Fâriz”, *DA*, XXI, İstanbul, 2000, s.41.

²⁴ İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, s. 455.

²⁵ İbn Fâriz, *Dîvân*, Matbaatü'l-Edebiyye, Beyrut, 1894, s.4.

²⁶ Rüşeyd b. Gâlib, *a.g.e.*, s.11.

te tekkelerde okutulmuştur.²⁷ Tâiyye'si; ittihad, fenâ-bekâ, fark-cem', vecd vb. tasavvufî istihlahlarla dolu olup, bunları şairâne sembol ve ifadelerle terennüm etmiştir. İbnü'l-Fâriz'ın, ilâhî aşkı üstün bir sanat gücüyle ifade eden bu tür şiirleri zâhir ulemasını rahatsız etmiş ancak bu durum onun hürmet görmesine engel olmamış, ölümünden sonra da hep saygıyla anılmıştır.²⁸ Zahir uleması onun inkâr içinde olduğunu belirtmiş, ondan "Şeyh-i İttihâdî" şeklinde bahsetmiş²⁹, *Tâiyye* kasidesini de içinde yılan zehiri bulunan şerbete benzetmişlerdir. Hatta daha da ileri giderek şiirlerini zındıklık ve dalâletin kaynağı olarak görenler dahi olmuştur. En ağır tenkidi "*Şiirleri domuz etinden daha pistir.*" şeklinde yönelten İbn Teymiyye'nin yanı sıra şiirlerini bu yönüyle eleştirenler arasında Kâdılkudât İbn bintü'l-Eaz, İbn Haldûn, İbn Hacer el-Askalânî, Zehebî, Bulkinî gibi isimler sayılabilir.³⁰

Muhafiflerinin yanı sıra İbnü'l-Fâriz'ı, "Sultânü'l-âşikîn" lakabıyla anarak ona taraftar olanların sayısı da bir hayli fazladır.³¹ Bunların başında İbnü'l-Fâriz'a yöneltilen eleştirilerin haksız olduğunu yazdığı bir fetva ile bildiren Zeke-riyyâ el-Ensârî, tenkitlere *Kamhu'l-mu'âriz fî nusretî İbni'l-Fâriz* adlı kitabıyla cevap veren Suyûtî ve İbn Hacer el-Heysemî gelmektedir.³²

Bir taraftan şairlikteki kudretiyle diğer taraftan sahip olduğu dinî ve tasavvufî düşüncelerle tasavvuf tarihinin önemli şahsiyetlerden biri olan İbnü'l-Fâriz, Arap tasavvuf şiirinde sembolizmin en önemli temsilcilerindedir. Kullandığı sembolik dil ve kinayeli ifadeler, şiirlerinin insanlar üzerinde tesir bırakmasında ve geniş bir çevreye yayılmasında etkili olmuştur. Şiirlerinde genellikle ilâhî aşkı beşerî aşk şeklinde ifade etmiş, mecazlara ve kinayelere geniş bir yer vermiştir.

2. Eserleri

Torunu Şeyh Ali tarafından derlenen İbnü'l-Fâriz'ın *Dîvânı*'nı ilk kez Halep'de 1257 yılında neşredilmiştir. İçerisinde yirmi dört kaside, bazı dörtlükler, lugazlar ve mevâliyyâ³³ bulunmaktadır. *Dîvân* birçok kişi tarafından şerh edilmiştir. En meşhur şerhler arasında Şeyh Bûrînî (ö.1024/1615)'nin, eseri dilbilimsel yaklaşımla ele aldığı *el-Bahru'l-Fâiz fî Şerhi Dîvânî İbni'l-Fârizı*, Abdülganî en-Nablûsî (ö.1143/1730)'nin tasavvufî tahlillere dayanan *Keşfü's-sırrı'l-gâmiz min Şerhi Dîvânî İbni'l-Fârizı*, Rüşeyd bin Gâlib (ö.1289/1872)'in önceki iki şerhi düzenleyerek yazdığı *Şerhu Dîvânî İbni'l-Fârizı* bulunmaktadır.

İbnü'l-Fâriz'ın *Dîvânı*'nda bulunan en önemli şiir, daha çok "Tâiyyetü'l-

²⁷ Ni'metî, Ekrem Cüdî, *a.g.mad*, s.374.

²⁸ Uludağ, Süleyman, *a.g.mad*, s.42.

²⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, XXII, Beyrut, 1994, s.368.

³⁰ Uludağ, Süleyman, *a.g.mad*, s.42.

³¹ İbn İmâd, *Şezerât*, VII, Beyrut, t.y., s.262.

³² Uludağ, Süleyman, *a.g.mad*, s.42.

³³ Mevâliyyâ, Arap halk türkûleri formlarından ve halk diliyle yazılıp söylenen nazım şekillerinden biridir. Bkz. Durmuş, İsmail, "Mevâliyyâ", *DİA*, XXIX, İstanbul, 2004, s. 426-427.

Kübrâ” veya “Kasîdetü't-Tâiyye” olarak bilinen *Nazmü's-Sülûk* adlı kasidedir. Kasideye önce “Levâihu'l-Cenân” ya da “Revâihu'l-Cenân” adını veren İbnü'l-Fâriz, rüyasında gördüğü Peygamberimizin işaretini üzerine kasidenin adını “Nazmü's-Sülûk” olarak değiştirmiştir.³⁴ Yaklaşık 750 beyitten oluşan kaside İbnü'l-Fâriz'in yaşadığı manevî hallerin ve ruhî yolculuğunun bir tür tasviridir. Kasidenin önemli şerhleri arasında Dâvûd-i Kayserî (ö.751/1351)'nin *Şerhu'l-Kasîdetü't-Tâiyye'si*; Saîdüddîn el-Ferganî (ö.699/1300)'nin, daha sonra Arapçaya *Münteha'l-Medârik* olarak çevirdiği Farsça *Meşâriku'd-Derârî'si*; Abdürrez-zâk el-Kâşânî (ö.735/1335)'nin *Keşfü Vücûhi'l-Gur li-Ma'ânî Nazmi'd-Dür'ü* bulunmaktadır.

İbnü'l-Fâriz'in bir diğer önemli şiiiri “el-Kasîdetü'l-Mîmiyye” olarak da bilinen “el-Kasîdetü'l-Hamriyye”sidir. Adından da anlaşılacağı üzere şarabın medhine dair olan kaside çeşitli dillere çevrilmiş ve birçok şerhe konu olmuştur. Bu şerhlerden önemli olanları şöyledir: Dâvûd-ı Kayserî (ö.751/1350)'nin *Şerhu'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye'si*, Kemalpaşazade (ö.940/1534)'nin *Şerhu'l-Kasîdeti'l-Hamriyye li'l-Ferdîyye'si*, Seyyid Ali Hemedanî (786/1385)'nin *Meşâribü'l-Ezvâk*, Molla Câmî (ö.898/1492)'nin *Levâmiu Envârî'l-Keşf ve's-Şuhûd 'alâ Kulûbi Erbâbi'z-Zevk ve'l-Cûd'u*, İdrîs-i Bitlisî (ö.926/1520)'nin *Şerh-i Kasîde-i Hamriyye'sidir*. Yukarıda zikredilen ilk iki şerh Arapça, diğerleri Farsça olarak kaleme alınmıştır. Türkçe kaleme alınan şerh ve tercümeleme ise aşağıda ayrı bir başlık altında inceleneceği için bu eserlere burada ayrıca değinilmemiştir.

B. Kasîde-i Hamriyye'nin Türkçe Tercüme ve Şerhleri

Şarabı konu alan hamriyyelerin İslâm öncesi Arap edebiyatında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. İslâm dininin içkiyi yasaklayıcı hükümleri uzun süre bu tür şiirlerin yazılmasına engel olmuştur. Emevîler ve Abbasîler döneminde tekrar bu tarz şiirlere rağbet edildiği ve bu şiirlerin tekrar yaygınlık kazandığı görülmektedir. Özellikle Ebû Nüvâs (ö.198/813), İbnü'l-Mu'tazz (ö.296/908) ve Şemseddin Muhammed en-Nâvecî (ö.859/1455) gibi şaraptan gerçek anlamıyla bahseden şairlerin elinde gelişerek sonraki dönemlerde sâkinâme türünün³⁵ ortaya çıkmasına zemin hazırlayan hamriyye tarzı şiirlere tasavvufî hüviyet kazandıran şairlerin başında hiç şüphesiz İbnü'l-Fâriz gelmektedir. O, özellikle Ebû Nüvâs ve İbnü'l-Mu'tazz gibi kendisinden önceki şairlerin tecrübelerinden ve kasidelerinde kullandıkları kelime ve kavramlardan istifade etmiş; ancak bu kavramlara, onların kastettiği gerçek anlamların aksine başka anlamlar yüklemiştir.

İbnü'l-Fâriz'in, ilâhî aşkın şarap olarak tasvir edildiği kasidesi 41 beyitten

³⁴ Rüşeyd b. Gâlib, *a.g.e.*, s.6-7.

³⁵ Sâkiname türünün ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında bkz. Canım, Rıdvan, *Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme*, Ankara 1998; Kortantamer, Tunca, “Sâkinâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, II, İzmir, 1983, s.81-90; Arslan, Mehmet, *Sâki-nâmeler*, İstanbul, 2012, s.17-30.

oluşmaktadır. Kaside taviil bahrinin “fe’ûlün mefâ’îlün fe’ûlün mefâ’îlün” kalıbıyla nazmedilmiştir.

Şarap, meyhane, sarhoşluk vb. kavramlara tasavvufî anlamlar yükleyerek hamriyelerin sufi gelenek içerisinde yer edinmesini sağlayan ilk şairlerinden biri olan İbnü'l-Fâriz, şiirine kasidenin aslî unsurları olan teşbib ve tegazzul bölümleri olmadan doğrudan şarabın medhiyle başlamaktadır. Kasidede şarabı gerçek anlamıyla medheden diğer hamriyelerde de görülen şarap, kadeh ve meyhane kavramlarından söz edilmiş ve bunlarla şairane mazmunlar ve ustaca hayaller meydana getirilmiştir. Şair daha ilk beyitte şiirinin diğer hamriyelerden farkını ortaya koymuş ve kastettiği şeyin ilâhî aşk şarabı olduğunu tasrih etmiştir. İkinci beyitte ise ay, güneş, gökyüzü ve yıldızlar gibi figüratif unsurlarla oluşturduğu hayal dünyasıyla pekiştirdiği ideal şarabını okuyucuya aktarır. Koklayan kişinin gönlündeki gam ve kederin sona ereceği; mezara döküldüğünde ölü canların tekrar dirileceği; üzüm bahçesinin duvarının gölgesine hasta bırakıldığında hastalıktan eser kalmayacağı ve hastanın şifa bulacağı; felçlinin meyhaneenin yanından geçtiğinde tekrar ayağa kalkacağı; dilsiz kişinin onu içmeyi düşünmekle konuşmaya başlayacağı; anadan doğma âmâ olan kişinin göreceği gibi hususlar İbnü'l-Fâriz'in şiirde ilâhî şaraba yüklediği manalardan bazılarıdır.

Şair bu kasidesinde, şarap ve şarabın müştaklarından istiareli olarak faydalanarak ruhun derin manalarını dile getirmektedir. Kendi ruhunda meydana gelen sarhoşluğu ve manevî halleri, sarhoşluk için bir araç olan şarap sembolünden istifade ederek açıklar. Burada şarap marifet ve Allah'ı tanımakla, kadeh insan kalbiyle, sâkî Allah ile, sarhoşluk da ruhun hakiki varlıktan ayrılmasıyla kinayelidir.

İbnü'l-Fâriz'in *Hamriyye* kasidesi Türk edebiyatı üzerinde etkisi derin ve sürekliliği olan şiirlerden biridir. Yazıldığı tarihten itibaren haksız birçok eleştiriye maruz kalan kasidede geçen mazmunların birçoğuna klasik Türk edebiyatı şairlerinin eserlerinde rastlamak mümkündür. Özellikle Türk şairler tarafından kaleme alınan sâkînâmeler incelendiğinde Hamriyye'nin etkisi görülebilir.³⁶ Kaside üzerinde birçok Türkçe şerh ve tercüme yapılmıştır. Aşağıda haklarında detaylı bilgi vereceğimiz şârih ve mütercimlerin isimleri şöyledir: Abdüsselâm b. Numan b. Halil, İsmail Ankaravi (ö.1041/1631), Abdülmecîd-i Sivâsî (ö.1049/1639), Abdullah Salâhî-i Uşşâkî (ö.1196/1782), Tarabengiz (Müellifi bilinmemektedir.), Alaiyeli Kara Mustafa Hulûsî Efendi, Ahmed Sâfî Bey (ö.1344/1926), Mehmed Nazım (ö.1345/1926).

Yazılan şerh ve tercümelerin genellikle şu iki amaçla yapıldığı görülmektedir: Sûfî çevrelerce meşhur olan kasideyi Arapça bilmeyenler tarafından da anlaşılması için Türkçeye çevirmek ve beyitlerde geçen yanlış anlaşılmaya müsait kavramların tasavvufî açıdan tahlil etmek.

³⁶ Türk şairlerinin yazdıkları sâkînâmeler için bkz. Arslan, Mehmet, Sâkî-nâmeler, İstanbul, 2012.

Şerh ve tercümelerin metot olarak da genellikle birbirilerine benzediğini söylemek mümkündür. Kasidenin Arapça beyitleri yazıldıktan sonra önce beyitte geçen kelimeler, ibareler ve kavramlar tek tek sarf ve nahiv kaidelerine göre ele alınmış, ardından beytin literal karşılığı verilmiş, son olarak da beyit tasavvuf açısından tahlil edilmiştir. Yine benzer noktalardan biri Alaiyeli Hulûsî Efendi, Ahmed Sâfî ve Mehmed Nâzım dışındaki şârihlerin kasidenin 23 ile 30. beyitleri arasını şerh ve tercüme etmemiş olmalarıdır. Daha önce kasideyi şerh eden Dâvûd-i Kayserî, İbn-i Kemal, Hemedânî, Molla Câmî vb. şârihlerin de bu bölümleri açıklamadıkları görülmektedir. Bu bölümlerin neden açıklanmadığıyla alakalı şerhlerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durumun gelenek haline dönüşmesinde iki ihtimal akla gelmektedir. Birincisi, şârihlerin kasidenin 33 beyitten oluştuğunu zannetmeleri ihtimalidir. Yani kendilerine kasidenin ancak bu kadarı ulaşabilmiştir. Örneğin, Kâtip Çelebi *Keşfü'z-zünûn*'da kasidenin 32 beyitten oluştuğunu söylemektedir.³⁷ İkincisi ise kasidenin bu bölümleri vahdet-i vücud, ittihad, hulûl vb. akidelerle yorumlanabilecek yapıya sahip olduğundan dolayı şârihler kasıtlı olarak bu beyitleri şerh etmekten kaçınmışlardır. Nitekim İbnü'l-Fârız, kendi döneminden itibaren zahir uleması tarafından ittihad ve hulûl inancına sahip olduğu gerekçesiyle sık sık eleştirilmiş, hatta zındıklık ve mühlidlikle suçlanmıştır. Bu yüzden şârihlerin, manevi halin etkisiyle söylenmiş olan şathiye tarzı bu beyitlerin yorumlanmasıyla ortaya çıkacak yanlış anlaşılmalardansa bunları şerh etmemeyi tercih ettikleri düşünülebilir. Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için söz konusu beyitleri tercümesiyle birlikte aşağıda vermeyi uygun görüyoruz:

تَقْدَمَ كُلُّ الْكَائِنَاتِ حَدِيثُهَا قَدِيمًا وَلَا شَكْلَ هُنَاكَ وَلَا رَسْمًا (23)

(Onun sözü bütün kâinattan önce gelmiştir, o vakit kâinatta henüz ne resim ne de şekil vardı.)

وَقَامَتْ بِهَا الْأَشْيَاءُ ثُمَّ لِحِكْمَةٍ بِهَا احْتَجَبَتْ عَنْ كُلِّ مَنْ لَا لَهُ فَهْمٌ (24)

(Eşya onunla sabit oldu. Sonra bir hikmete binaen anlayışsız olan herkes-ten gizlendi.)

و هَامَتْ بِهَا رُوحِي بِحَيْثُ تَمَازَجًا اتِّحَادًا وَلَا جِزْمٌ تَخَلَّلَهُ جِزْمٌ (25)

(Ruhum ona öyle âşık oldu ki onunla ittihad ederek birleşti; ancak bu cürüm diğer cürümler gibi değildir.)

فَخَمَّرُ وَلَا كَرْمٌ وَ أَدَمُ لِي أَبٌ وَ كَرْمٌ وَلَا خَمَّرٌ وَلِي أُمُّهَا أُمَّةٌ (26)

(O şarap, üzümden ve babam Hz. Âdem'den önce de vardı; o şarap yok iken benim de annem olan üzümün anası vardı.)

³⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, II, İstanbul, 1943, s.1338.

و لطفُ الأواني في الحقيقة تابعٌ للطفِ المعاني والمعاني بها تنمُّو (27)

(Şarap kabının letafeti hakikatte kabın içindeki şarap manalarının letafeti-ne tabi'dir; manalar da o kapların vesilesiyle letafet kazanır.)

و قد وَقَعَ التفريقُ والكلُّ واحدٌ فأرواحنا خَمْرٌ و أشباحنا كرمٌ (28)

(Aralarında ayrılık olsa da kadeh ve şarap tek bir şeydir; dolayısıyla ruhumuz şarap, cesedimiz de üzümdür.)

ولا قبلها قبلٌ ولا بعد بعدها و قبليَّةُ الأبعادِ فَمَيَّ لها حتمٌ (29)

(O şarabın ne daha öncesi vardır, ne de daha sonrası; o zatı sonraların en öncesidir ve bu kesindir.)

وعصرُ المدى من قبله كان عصرها و عهدُ أبينا بعدها ولها النبيُّم (30)

(Zaman yaratılmadan önce o şarap vardı; babamız Hz. Âdem'in devri, o şarabın devrinden sonra başladı; o şarap bir dürr-i yetimdir.)

Görüldüğü gibi kasidenin bu beyitleri zâhir ulemasının tenkitleri için uygun bir muhtevaya sahip olup ittihad ve hulul inancına göre de yorumlanabilecek bir yapıya sahiptir. Şârih ve mütercimlerin çoğunun, yukarıdaki beyitleri yorumlamaktan bu yüzden kaçındıkları düşünülebilir. Beyitleri şerh edenlerin ise, beyitlerdeki ifadelerin yanlış anlaşılmasında için özellikle çaba harcadıkları görülmektedir. Mesela Ahmed Sâfi, kasidenin 25. beytini "...ruhumun da o şarâb-ı nâb-ı muhabbet ve marifet ile öyle imtizac ve ihtilatı vardır ki hulûl değildir."³⁸ şeklinde tercüme ederken sanki bu tür beyitlerin yanlış yorumlanabilecek özelliğe sahip olduklarını vurgulamak için özellikle "...hulûl değildir." ifadesini kullanma ihtiyacı duyar. Aynı şekilde Alaiyeli Kara Mustafa Efendi kasidenin 26. beytini şerh ederken, "...kelâm-ı evliyaullahı ve istilâhât-ı süfiyyeyi fehmetmeyen bî-iz'ân gâfil-i mahcûbun ehlullahın kelâmı üzerine ta'n ve teşnî ettiği ittihâd değildir."³⁹ diyerek İbnü'l-Fârız'ın kastettiği ittihâdın hulûl telakkisindeki ittihâddan farklı olduğunu vurgular.

Burada kasidenin Türkçe şerh ve tercümelerini telif sırasına göre ele aldığımızdan sonra Abdülmeccid-i Sivâsî'nin manzum tercümesini değerlendireceğiz:

1. Abdüsselâm b. Numan b. Halil

Eser, muhtevaya uygun olarak yazılan Arapça hamdele ve salveleden sonra Türkçe İbnü'l-Fârız'ın hayatı, künyesi, doğum yeri, doğum ve ölüm tarihleri ve eserleri gibi bilgilerin verildiği bir mukaddime ile başlamaktadır. Bu bölümde bulunan "...ve dahi vefâtından sonra üç yüz elli altı sene olmuş..." ifadelerinden eserin, yaklaşık olarak 988/1580 senesinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Buna

³⁸ Ahmed Sâfi, *Sefinetü's-Sâfi*, XVIII, Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2096, s. 3016.

³⁹ Kara Mustafa Efendi, *Lema'âtü'l-berkiyye fî Şerhi'l-kasîdeti'l-mîmiyye*, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul, 1310, s. 44-45.

göre eser, Türkçe yazılan ilk *Hamriyye* şerhi olma özelliğine sahiptir. Şârih önce beyitlerde geçen kelimeleri tek tek sarf ve nahve göre tahlil etmiş, ardından “muhasal-ı kelâm ve me’âl-i merâm demek olur ki” diyerek beyti tasavvufî açıdan şerh etmiştir. Ayet ve hadislerden istidlalde bulunmuştur. Şârih daha önce Molla Câmî, Kemalpaşazâde, Dâvûd-ı Kayserî vb. eseri Arapça ve Farsça şerh eden şârihler gibi kasidenin 23 ile 30. beyitleri arasını şerh etmemiş; yani toplam 41 beyitten oluşan kasidenin yalnızca 33 beytini şerh etmiştir. Eser “Muhabbet-i ilâhiyye î mân gibi gâyet mu’azzez ve muhterem nesne olmağın anun hürmetine mercû-i me’ mûldür ki bu ‘abd-i zaîf u nahîfi du’â-gûlularının defterine ilhâk eyleye” dua cümleleriyle sona ermektedir.⁴⁰

2. İsmail Ankaravî (ö.1041/1631)

Bilindiği üzere klasik Türk edebiyatında kitap mukaddimleri muhtevaya uygun olarak yazılan hamdele ve salvele bölümleriyle başlamaktadır. Ankaravî de aynı usûlü takip ederek şerhine “Sipâs u minnet ol hazret-i ulûhiyyet ve cenâb-ı rubûbiyyete ki mey-i mahabbet-i zâtiye ile kulûb-ı şâribân-ı bâde-i tahkîk (...) olanları mest ü sarhoş kılub bu hâlet ü keyfiyyetle her biri kendü kendüleri ferâmuş kıldıkda...” ve “Ve dürûd-i pür-sürûd-i sâfi ve selâm u senâ-yı vâfi ol vâfi-i esrâr-ı hakikat ve sâkî-yi şerâb-ı meykede-i vahdet hazretlerinin...” şeklindeki hamd ve senâ ifadeleriyle başlar. Yine mukaddimede eserin sebep-i telifi için, daha önceden İbnü'l-Fâriz'in *Nazmü's-Sülûk* kasidesine yazdığı şerhin çok beğenildiğini ve bazı dostlarının ısrarları üzerine *Hamriyye* kasidesini de şerh etmeye başladığını söyler. Ankaravî'nin şerhte takip ettiği usûl şu şekildedir: kasidenin her beyti kendi içinde “el-Lugat”, “el-İ'râb”, el-Ma'nâ” ve “et-Tahkîk” başlıklı dört bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde beyitte geçen kelimelerin sarf ve nahiv açısından tahlilleri yapılmış; üçüncü bölümde beytin Türkçe karşılığı verilmiş; son bölümde ise önce beyitteki kelimelerin tasavvufî karşılıkları, ardından “ey tâlib-i irfân! bilgil ki”, “Ey şerâb-ı ilâhiyye tâlib! bilgil ki” gibi hitap cümleleriyle beyitte kastedilen mana tasavvufî olarak ele alınmıştır. Şârih beyitleri açıklarken sık sık ayet ve hadislere atıfta bulunur. Bunun yanında Arapça ve Farsça beyit, rubaî ve ibarelerden de istifade etmektedir. Özellikle Molla Câmî'nin şerhinde geçen rubailerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ankaravî de Abdüsselam b. Numân gibi kasidenin yalnızca 33 beytini şerh etmiştir. Eser yine konuya uygun olan “Meyhane-i vahdetünden câm-ı mahabbetin cür'âsiyla bizi mest ü medhûş kıl. Ve meykede-i akdâh-ı sıfâtunla pür-cûş u pür-hurûş kıl.” şeklindeki bir dua ile son ermektedir.

Yazma eserler kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan⁴¹ eserle ilgili bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁴²

⁴⁰ Eserin bir nüshası için bkz. Süleymaniye Ktp., Amcazade Hüseyin, nr. 458, vr. 104b-128b.

⁴¹ Şerhin yazma bir nüshası için bkz. Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 225.

⁴² Abdel-Maksoud, Belal, *İbnü'l-Fâriz ve İsmail Ankaravî'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.

3. Abdullah Salâhî-i Uşşâkî (ö.1196/1782)

Eser, Molla Câmî'nin Farsça "Levâmi" adlı şerhinin serbest bir tercümesidir. Şerh, kasidenin muhtevasına uygun olan bir hamdele ve salvele ile başlar. Yine Molla Câmî'nin şerhinde olduğu gibi kasidenin yalnızca 33 beytinin şerhi yapılmıştır. Şerhte takip edilen yöntem gelince; Uşşâkî önce beyitte geçen kelimelerin lugat ve i'rab tahlillerine yer vermiş, ardından beyti Türkçe bir beyitle tercüme etmiş ve son olarak da beytin tasavvufi tahlilini yapmıştır. Farsça şerhte tasavvufî yorumların yapıldığı kısımdan bazı bölümler aynen tercüme edilirken bazı bölümler ise atlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında beyitlerin nazmen tercüme edilmeleri dışında eserin orijinal olduğunu söylemek zordur. Şârih, Molla Câmî'nin şerhinde bulunan rubailerden bazılarını Türkçeye tercüme etmeden Farsça olarak eserine almıştır.

Şârihin "Müzeyyen eyleye bezmi ziyâ-yı câm-ı müdâm" mısraı ile tarih düşürdüğü eser, 1172 (1759) senesinde tamamlanmıştır.⁴³ Bu şerh üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁴⁴

4. Tarabengiz

Kim tarafından ve ne zaman yazıldığı bilinmeyen eser matbu olarak neşredilmiştir.⁴⁵ Eser ananeye uygun olarak hamdele ve salvele bölümlerinin de olduğu bir mukaddimeyle başlamaktadır. Ancak diğer şerhlerde karşılaşılan, hamdele ve salvelenin kitabın muhtevasına uygun olma usûlünün burada yerine getirilmediği görülmektedir. Şârih yine mukaddimede son derece önemli manalara sahip olan bu kasidenin Türkçeye tam olarak aktarılmasının mümkün olmadığını ilim sahipleri tarafından bilindiği halde "karınca kararınca" fehvasına göre kabiliyetinin elverdiği ölçüde kasideyi muhtasar olarak şerh ettiğini ve ona da "Tarabengiz" adını verdiğini belirtir. Şerhte takip edilen usûle gelince; diğer şerhlerin aksine beyitte geçen kelime ve ibarelerin açıklamalarına yer verilmeyen eserde şârih, her beyti son derece zor anlaşılabilir süslü bir üslûpla muhtasar bir şekilde şerh etmiştir. Bu beyitleri şerh ederken Molla Câmî'nin rubailerinden de istihadda bulunmuştur. Bu eserde de kasidenin 23 ile 30. beyitleri arası şerh edilmemiştir.

5. Alaiyeli Kara Mustafa Hulûsî Efendi

Eserin, sona eklenen ferag kaydından 1304/1886 yılında yazıldığı anlaşılmaktadır. Şârihin hayatı ile ilgili pek bilgi bulunmamaktadır.⁴⁶ Şârih eserin giriş kısmında derin manalara sahip olan *Hamriyye* kasidesinin Arapça kaleme alın-

⁴³ Şerhin bir nüshası için bkz. Abdullah Salahaddin bin Abdülaziz, *Şerh-i Kaside-i Hamriyye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, nr. 826, vr. 1b-29b.

⁴⁴ Deliktaş, Süleyman, *Salahaddin-i Uşşâkî ve Kaside-i Hamriyye Şerhi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.

⁴⁵ *Tarabengiz*, Mühendisyan Matbaası, İstanbul, 1288.

⁴⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, Kara Musafa Efendi'nin Alaiyeli (Alanya) olduğunu, 1304 tarihinde Mekte' de vefat ettiğini, Kaside-i Hamriyye dışında bir de Kaside-i Tâiyye şerhinin olduğunu söylemektedir. Bkz.Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s.406.

diğini ve bu yüzden Anadolu'da sufi çevreler tarafından pek anlaşılmadığı için böyle bir şerh yazmaya karar verdiğini söyler. Önceleri buna cesaret edemediğini ancak sonradan Allah'a yönelerek ve Peygamberimizin ruhaniyetinden istimdâd ederek eseri yazmaya başladığını ve ona "Leme'âtü Berkiyye fî Şerhi'l-Mîmiyyeti'l-Hamriyye" adını verdiğini belirtmektedir. Şârih "el-Lugat" ve "el-İrab" başlığı altında beyitlerde geçen kelimeleri dil açısından tek tek tahlil ettikten sonra "el-Ma'nâ" başlığıyla da beytin lugat manasını verir. "Ma'nâ-yı İşârî" başlığı altında beytin tasavvufî tahlilini yapan şârih, "Lem'a" diye başlayan kısımda da beyitte geçen kelime ve ibarelerin tek tek tasavvufî karşılıklarını verir. Şârih, tahlilleri yaparken konuyla alakalı âyet ve hadislere müracaat etmekte; Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerinden ve özellikle İbnü'l-Fârız'ın diğer kasidelerinden örnekler vermektedir. Şerhte istişhad ve istidlal edilen beyit, ayet ve hadislerin yorumları "el-Lugat", "İ'râb" ve "el-Ma'nâ" başlığı altında ayrıca yapılmaktadır. Şerhte dikkati çeken hususlardan biri de Arapça ve Farsça terkiplerin art arda sıralanmasıdır. Bu durum bazen okuyucuda, yapılan yorumların ayrı bir şerhin konusu olduğu intibayı uyandırmaktadır. Bazı beyitlerin sadece genel anlamları verilmekle yetinilirken bazı beyitlerde "el-Bedî" ve "el-Beyân" başlıklarıyla beyitte geçen edebî sanatlar da verilmektedir. Eserde, diğer şerhlerin aksine kasidenin tamamı şerh edilmiştir. Şerh eserin sonunda bulunan Arapça bir hatime ile bitirilmiştir. Eser, 1310/1892 senesinde neşredilmiştir.⁴⁷

6. Ahmed Sâfi Bey (ö.1344/1926)

Tercüme, Ahmed Sâfi'nin en önemli eseri olan "Sefîne-i Sâfi"nin on sekizinci cildinde bulunmaktadır.⁴⁸ Mukaddimede "Muhabbet-i seniyye-i Cenâb-ı Muhammediyye'yi müştêmil olduğu cihetle erbâb-ı hakikat beyninde gâyetle makbûl ve meşhûrdur" diyerek övdüğü kasidenin, kendisinden önce birçok kişi tarafından tercüme ve şerh edildiğini ancak içindeki muğlâk ifadelerden dolayı bunların ilim sahipleri tarafından dahi anlaşılmadığını söyleyen mütercim, söz konusu şiiri "lisân-ı asr u zamâna göre" bir kez daha tercüme ettiğini belirtir. Tercümede önce beyitlerin Arapça metinleri verilmiş, ardından "Me'âli" başlığı altında beytin lugat manasıyla tercümesi yapılmıştır. Ancak bunu tam manasıyla literal bir tercüme olarak kabul etmek zordur. Çünkü mütercim beyitlerde geçen bazı kavramları, anlaması gerektiği şekilde tercüme etmiştir. Mesela ilk beyitte geçen "müdame=şarap" kelimesinin anlamını "şarab-ı muhabbet" şeklinde vermiştir. Mütercim diğer şârihlerin aksine kasidenin tamamını tercüme etmiştir. Ahmed Sâfi, tercümeyi 19 Safer 1341 (11 Ekim 1922) senesinde bitirmiştir.

⁴⁷ Kara Mustafa Efendi, *Lema'âtü'l-berkiyye fî Şerhi'l-kasideti'l-mîmiyye*, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul, 1310.

⁴⁸ Ahmed Sâfi, *Sefînetü's-Sâfi*, XVIII, Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2096, s. 3007-3021. Tercümenin diğer bir nüshası Atatürk Kitaplığı'nda kayıtlı bir mecmuda bulunmaktadır. Bkz. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 332, vr.61a-69b.

7. Mehmed Nazım (ö.1345/1926)

Eserin mukaddimesinde şârih, “Ummân-ı edeb ve irfân olan lisân-ı Arab’da sînâyi-i şî’riyyece insicâm-ı ibârece eş’âr-ı âşıkânesine fâik âsâr-ı şî’riyye olsa bile edeble irfânı mezc ve tevhid itmek kudret-i hârikânesi müşârûn ileyhın mahsûsâtındandır.” diyerek övdüğü İbnü'l-Fârız’ın birer irfan mecmuası olan kasidelerini genel anlamıyla şerh ettiğini ancak şairin kastettiği anlam derinliğine kavuşmadığını itiraf etmekten çekinmediğini belirtir. Mehmed Nâzım, önce “mahsûl-i beyt” başlığı altında beyti açıklamakta; ardından “müfredât ve i’râb” başlığıyla beyitte geçen kelimeleri sarf ve nahiv açısından değerlendirirken, aynı zamanda kavramların tasavvufî karşılıklarını da vermektedir. Özellikle beyitlerin genel anlamını verdiği “mahsûl-i beyt” başlıklı bölümde kullandığı üslûp son derece süslüdür. Bu şerhi Ankaravî ve Uşşâkî vb.lerinin uzun uzadıya açıklamalara yer verilen şerhlerinden ayıran noktalardan biri yorumların beyitlerde geçen kelimelerin lûgat karşılıklarının verilmesi ve tasavvufî olarak ne manaya geldikleriyle sınırlı tutulmasıdır. Bu şerhin diğer bir özelliği de kasidenin tamamının şerh edilmiş olmasıdır. Şârih, eseri “Râiyye” ve “Yâiyye” kasidelerine yazdığı şerhlerle birlikte 1330 senesinde neşretmiştir.⁴⁹ Ayrıca şerh üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁵⁰

B. Abdülmecîd-i Sivasî ve Kasîde-i Hamriyye Tercümesi

Horasan’dan gelerek Zile’ye yerleşen bir aileye mensup olan Abdülmecîd-i Sivasî 971 (1563) senesinde doğmuştur. “Müteveccih-i nâsût” (متوجه ناسوت) terkihi, ebced hesabıyla doğum tarihini vermektedir.⁵¹ İlk eğitimini Halvetî şeyhi Abdülmecîd Şirvânî’nin halifesi olan babası Muharrem Efendi’den alan Sivasî, ardından dinî ilimleri öğrenmek için amcası Şemseddin Sivasî’nin ders halkasına katılmıştır. Halvetiyye’nin Şemsiyye kolunun kurucusu Şemseddin Sivasî’ye intisap ederek kısa zamanda seyr ü sülûkünü tamamlamış ve şeyhi tarafından Merzifon’a halife olarak görevlendirilmiştir. Bir süre de Zile’de halife olarak kalan Abdülmecîd-i Sivasî, şeyhinin vefatından sonra Sivas’a dönerek postnişin olmuştur. III. Mehmed’in daveti üzerine İstanbul’a giderek Ayasofya Camii’nde vaaz, tefsir ve hadis dersleri vermeye başlayan Sivasî, Sultanahmed Camii’nin açılışında ilk Cuma vaazını vermiştir. Vefatına kadar Cuma vaizliği görevinin yanında tekkedeki vazifesine de devam etmiştir. 1049/1639 senesinde vefat eden Abdülmecîd-i Sivasî Eyüp Nişancası’ndaki evinin bahçesine defnedilmiştir. Abdülmecîd-i Sivasî’nin biri erkek dört çocuğu olup yerine oğlu Abdülbâkî Efendi postnişin olmuştur.

Abdülmecîd-i Sivasî, İstanbul’da Kadızâdeliler-Sivasîler mücadelesi olarak tarihe geçen tartışmalarda ismiyle özdeşleşen Sivasîlerin öncülüğünü yaparak

⁴⁹ Mehmed Nâzım, *İbn Fârız Tercümesi*, Şems Matbaası, İstanbul, 1330.

⁵⁰ Güllüce, Fatih, *Mehmed Nâzım Paşa’nın İbn Fârız Tercümesi ve Şerhi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

⁵¹ Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliyâ*, III, (haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), İstanbul, 2011, s.479.

tasavvuf ve tarikatları savunmuştur. Diğer taraftan Bayramî Melâmîlerinin ve özellikle İdrîs-i Muhtefî'nin Ehl-i sünnet'e aykırı gördüğü görüşlerini şiddetle eleştirmiştir.⁵²

Sivâsî'nin yirmi beşten fazla eseri olduğu bilinmektedir. Bunların bir kısmı küçük risaleler halindedir. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Letâifü'l-ehzâr ve lezâizü'l-esmâr*, *Dürrer-i Akâid*, *Divan*, *Bidâatü'l-vâizîn*, *Miskâlü'l-kulûb*, *Mi'yâr-ı Tarîk*, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, *Tefsîr-i Sûre-i Fâtîha*, *Şerh-i Gazel-i Mîmîyye*, *Şerh-i Hilye-i Resûl*.⁵³

Abdülmeccid-i Sivâsî'nin manzum *Hamriyye* tercümesi hakkında tezkirelerde veya modern kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bilindiği gibi; klasik dönemlerde yazılan hacimli olmayan bazı eserler müstakil kitaplardan ziyade çeşitli mecmualar içerisinde risaleler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı durum, Sivâsî'nin toplam dört varaktan oluşan *Hamriyye* tercümesi için de geçerli olup, dolayısıyla eserin şimdiye kadar ortaya çıkmamasına sebep olmuştur.

Eserin tespit edilebilen tek nüshası Süleymaniye Ktp., H. Şemsi Güneren, nr. 32/1'de kayıtlı bir mecmuanın 77b-80b varakları arasındadır. İlk sayfanın kenarında Abdülmeccid-i Sivâsî'ye ait bir şiir bulunmaktadır. Diğer sayfaların kenarlarında muhtelif konulara dair çeşitli fetvalar yazılmıştır. Tercümenin bulunduğu sayfalardan sonra yanlış kullanılan kelimelerle alakalı Ebu Suûd'a ait iki varaklık bir risale vardır. Tercüme, kütüphane kayıtlarında "el-Kasîde li-Sultani'l-uşşâk" adıyla gösterilmiştir. 205x155,140x80 mm. ölçülerinde ve 15 satırlıdır. Rütubet lekeli filigranlı kâğıda nesihle yazılmıştır. Başlıkta şairin ismi yerine "Şeyhî" mahlası kullanılmıştır.

Abdülmeccid-i Sivâsî'nin bu tercüme ne zaman yazdığı bilinmemektedir. Bununla birlikte mecmuanın muhtelif sayfalarındaki tarihlerden hareketle tercümenin h.1022 (1611) ile 1024 (1613) tarihleri arasında istinsah edildiği söylenebilir. Mecmua Ömer b. el-Hâc İlyâs isimli birisi tarafından kaleme alınmıştır.

Manzum bir çeviri olan tercüme aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle yazılmıştır. Manzumede imâle ve zihâf gibi aruz kusurlarıyla çok sık karşılaşılmasından dolayı Sivâsî'nin, aruz veznini kullanırken çok başarılı olmadığını söylemek mümkündür. Abdülmeccid-i Sivâsî de kendisinden önceki şârihlerin yaptığı gibi kasidenin 23-30. beyitleri arasını tercüme etmemiştir. Bu yüzden aşağıda tercümenin metni verilirken iki farklı beyit numarası kullanılmıştır. Birincisi, manzum çevirinin beyit numarasını; parantez içinde verilen rakamlar ise Arapça kasidenin beyit numarasını göstermektedir.

⁵² Hüseyin Vassâf, *A.g.e.*, s. 480.

⁵³ Abdülmeccid Sivâsî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilirken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, III, (haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), İstanbul 2011, s. 479-483; Gündoğdu, Cengiz, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmeccid Sivâsî*, Ankara, 2000; A.g.m.f., "Abdülmeccid Sivâsî", *DjA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 286-287; Ay, Alper, *Abdülmeccid Sivâsî Divanı*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış YL Tezi), Sivas, 2014, s. 5-23.

Abdülmeçîd-i Sivâsî tercüme-yi, yer yer Arapça ve Farsça kelimeler ve terkipler kullanmakla beraber, dönemine göre oldukça sade bir dil ve anlaşılır bir üslupla kaleme almıştır. Tercümede “devek”, “yaratılmadın”, “azmaz” gibi bazı arkaik kelime ve ekler de görülmektedir.

Manzume tanıtıcı bir başlıkla başlamaktadır. Başlığın sonradan müstensih tarafından eklenmiş olabileceği muhtemeldir. Tercümede önce *Hamriyye* kaside-sinin Arapça beyitleri verilmiş, ardından Türkçe beyitler yazılmıştır. Aşağıda metin verilirken biz de aynı yöntemi izleyerek Türkçe tercüme-yi Arapça beyitlerle birlikte vermeyi uygun bulduk.

A. METİN

*el-Şaşıdetü li's-Sultāni'l-'uşşāk 'Ömer bin el-Fāriż el-Mışrī -
Raḥimehullāh- ve't-Tercümetü li'ş-Şeyhi'l-kāmil Şeyhī Efendi -Sellemehullāh-*

1 (1) شَرِينَا عَلَى ذِكْرِ الْحَبِيبِ مُدَامَةً
سَكِرْنَا بِهَا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُخْلَقَ الْكَرْمُ

Nüş kıldık zikr-i maḥbûb ile ḥamr-ı bî-ḥumār
Yaradılmadın devek sarhoşu olduḡ bî-ḡarār

2 (2) لَهَا الْبَدْرُ كَأْسٌ وَهِيَ شَمْسٌ يُدِيرُهَا
هَلَالٌ وَكَمْ يَبْدُو إِذَا مَرَجَتْ نَجْمٌ

Mey güneş ke'si bedirdür döndürür anı hilāl
Gāhi kevkev görünür āb ile olsa hem-civār

3 (3) وَلَوْلَا شَذَاهَا مَا اهْتَدَيْتَ لِحَانِهَا
وَلَوْلَا سَنَاهَا مَا تَصَوَّرَهَا الْوَهْمُ

Hoş koḡusu olmasa bulmaz idim dükkānını
Zū'-i berḡi olmasa bilmez idi her dil-figār

- 4 (4) وَلَمْ يُبْقِ مِنْهَا الدَّهْرُ غَيْرَ حُشَاشَةٍ
كَأَنَّ حَفَاها فِي صُدُورِ النَّهْيِ كَتْمٌ

Nesne kıomadı zamân andan velî şey^o-i alîl
Lem^o ası buldı anuñ^o âil dilinde istitâr

- 5 (5) فَأَنَّ ذُكِرَتْ فِي الْحَيِّ أَصْبَحَ أَهْلُهُ
نَشَاوَى وَلَا عَارٌ عَلَيْهِمْ وَلَا إِثْمٌ

Bir abîlede añılsa mest olurdu ehli hep
almaya idi olarda^o âr u cürm ü zılm u târ

- 6 (6) وَمِنْ بَيْنِ أَحْشَاءِ الدَّنَانِ تَصَاعَدَتْ
وَلَمْ يَبْقَ مِنْهَا فِي الْحَقِيقَةِ إِلَّا اسْمٌ

Şıçradı küpden semâ süyına oldu mürtefî^o
almadı illâ adı hep gitdi resm ile şî^o âr

- 7 (7) وَإِنْ خَطَرْتُ يَوْمًا عَلَى خَاطِرِ امْرِئٍ
أَقَامْتُ بِهِ الْأَفْرَاحَ وَارْوَتْحَلَ الْهَمُّ

Hâtırına gelse bir şahşuñ o amr-ı^o ışk-ı Hâ
am gider zev ü fera gelür yerine bî-şumâr

- 8 (8) وَلَوْ نَظَرَ النُّدْمَانُ حَتْمَ إِنَائِهَا
لَأَسْكَرَهُمْ مِنْ دُونِهَا ذَلِكَ الْخَتْمُ

Bağsa meyhorān eger hāt-m-i ināsına anuñ
Bağsa mühründen olurlar cümlesi mest ü humār

- 9 (9) وَلَوْ نَصَّحُوا مِنْهَا تَرَى قَبْرَ مَيِّتٍ
لَعَادَتْ إِلَيْهِ الرُّوحُ وَانْتَعَشَ الْجِسْمُ

Kaatre şaçarsañ bu meyden hāk-i kabr-i meyyite
Mürdeler hayy ola qalka kürdan bī-zūr u zār

- 10 (10) وَلَوْ طَرَّحُوا فِي فِيءٍ حَائِطٍ كَرَمِهَا
عَلِيلاً وَقَدْ أَشْفَى لِفَارِقَةِ السُّقْمِ

Bāğınuñ dīvārınuñ zıllinde hāste kosalar
Mevte müşrifde olursa ide suqm andan firār

- 11 (11) وَلَوْ قَرَّبُوا مِنْ حَائِطِهَا مُقَعْدًا مَسَى
وَتَنَطَّقُ مِنْ ذِكْرِي مُدَاقِقَتِهَا الْبُكْمُ

Yağın olsa muq° adān dükkānına bulur qadem
Lezzetin fikr itse dilsüz dillene zikr ide yār

- 12 (12) وَلَوْ عَبَقَتْ فِي الشَّرْقِ أَنْفَاسُ طِبِّهَا
وَفِي الْعَرْبِ مَذْكُومٌ لِعَادَ لَهُ الشَّمُّ

Vāşıl olsa maşrıka enfās-ı tibi ol meyün

Ġarbda mezkūm olanuñ açā dimāğın

- 13 (13) وَلَوْ خُضِبَتْ مِنْ كَأْسِهَا كَفُّ لَامِسٍ
لَمَا ضَلَّ فِي لَيْلٍ وَفِي يَدِهِ النَّجْمُ

Ṭutanuñ desti boyansa žū° -i ke° sinden anuñ
Gice yoldan azmaz ol çün eldedir necm-i hezār

- 14 (14) وَلَوْ جُلِيَتْ سِرًّا عَلَى أَكْمِهِ غَدَا
بَصِيرًا وَمِنْ رَأُوقِهَا يَسْمَعُ الصُّمُّ

Sürme atuñ nūr ola gözsüz toğanuñ çeşmine
Şāfîsi vire şamem erbābına sem° -i suvar

- 15 (15) وَلَوْ أَنَّ رُكْبًا يَمَّمُوا تُرْبَ أَرْضِهَا
وَفِي الرُّكْبِ مَلْسُوعٌ لَمَا ضَرَّهُ السَّمُّ

Ger teveccüh itse ° asker arzınuñ toprağına
Ḳurtula ağılmuş olsa olarda zehr-i mār

- 16 (16) وَلَوْ رَسَمَ الرَّاقِي حُرُوفَ إِسْمِهَا عَلَى
جَبِينِ مُصَابِ جُنِّ أَبْرَاهُ الرُّسْمُ

Yazsa rāqî ḥamr-ı tevḥīdüñ ḥurūf-i ismini
Alnına mecnūnlaruñ şihḥatle ola hūşdār

- 17 (17) وَفَوْقَ لِيَاءِ الْجَيْشِ لَوْ رَقِمَ إِسْمُهَا
لَأَسْكَرَ مَنْ تَحْتَ اللُّوَا ذَلِكَ الرَّقْمُ

° Askerüñ sancağınıñ üstüne adın yazsalar
Mest ola tahtındakiler gide ° aql u ihtiyār

- 18 (18) **تُهَدَّبُ أَخْلَاقَ النَّدَامَى فَيَهْتَدِي**
بِهَا لِطَرِيقِ الْعَزْمِ مَنْ لَا لَهُ عَزْمٌ

Seyyi² ü³ l-aḥlāk olanuñ cümle ḥüyün ḥüb ider
Rāh-ı ° azma rehber oldur cem° -i ° uşşāka medār

- 19 (19) **وَيَكْرُمُ مَنْ لَمْ يَعْرِفِ الْجُودَ كَفَّهُ**
وَيَحْلُمُ عِنْدَ الْغَيْظِ مَنْ لَا لَهُ حِلْمٌ

Cūd bilmeyen baḥīl içse katı cömerd ider
Bī-ḥilim zālimleri kıtur ḥalīm u berer-bār

- 20 (20) **وَلَوْ نَالَ فَدَمُ الْقَوْمِ لَنَمَّ فِدَامِهَا**
لَأَكْسَبَهُ مَعْنَى شِمَائِلِهَا اللَّثْمُ

Destisi қаpağına her kim degürse ağızını
Ḥalḳı ḥüb u nīk ° ādetlik kıla aña nişār

- 21 (21) **يَقُولُونَ لِي صِفْهَا فَأَنْتَ بِوَصْفِهَا**
خَيْرٌ أَجَلَ عِنْدِي بِأَوْصَافِهَا عِلْمٌ

Didiler vaşf eyle ḥamr-ı ° ışq-ı Raḥmān'ı bize
Ben didüm evşāfın anuñ ḥoş bilürem ° āşikār

22 (22) صَفَاءٌ وَلَا مَاءٌ وَلُطْفٌ وَلَا هَوَاءٌ
وَنُورٌ وَلَا نَارٌ وَرُوحٌ وَلَا جِسْمٌ

Luṭf u şâfâdur hevâ vü mâ degüldür ol şerâb
Ten degüldür rûḥdur hem nürdur yoḡ anda nâr

23 (31) مَحَاسِنُ تَهْدِي الْمَادِحِينَ لَوْصَفَهَا
فِيحْسُنُ فِيهَا مِنْهُمْ النَّشْرُ وَالنَّظْمُ

Hoş meḥâsindür hidâyetdür ḡamu vâsıflara
Anuñ ile neşr ü nazm âsân olur kâmil ° iyâr

24 (32) وَيَطْرُبُ مَنْ لَمْ يَدْرِهَا عِنْدَ ذِكْرِهَا
كَمُشْتَقٍ نَعْمٍ كُلَّمَا ذُكِرَتْ نَعْمٌ

Bilmeyene añsalar bulur meserretle tarab
Şanki faḡr-ı enbiyâ mezkûr ola beyne'l-hıyâr

25 (33) وَقَالُوا شَرِبْتَ الْإِثْمَ كَلًّا وَإِنَّمَا
شَرِبْتُ الْبِي فِي تَرْكِهَا عِنْدِي الْإِثْمُ

Didiler ḡamr-ı ḡarâm içdüñ ki o zenb-i kebîr
Ben didüm ben içdigümi içmemek şuçdur kibâr

26 (34) هِنِيئًا لِأَهْلِ الدَّيْرِ كَمْ سَكَرُوا بِهَا
وَمَا شَرِبُوا مِنْهَا وَلَكِنَّهُمْ هَمُّوا

Ehl-i deyre şîḥḥat olsun kim niçe mest oldılar
İçmedin қаşd itmek ile buldılar zevḫ-i hezār

27 (35) وَعِنْدِي مِنْهَا نَشْوَةٌ قَبْلَ نَشَائِي
مَعِيَ أَبَدًا تَتَّبِعِي وَإِنْ بَلَى الْعَظْمُ

Daḥi neş° emden muḳaddem mesti idi cān u dil
Bāḳidür gitmez bu mestlik bulsa ° aẓmüm inkisār

28 (36) عَلَيْكَ بِهَا صِرْفًا وَإِنْ شِئْتَ مَرْجَهَا
فَعَدْلُكَ عَنِ ظَلَمِ الْحَبِيبِ هُوَ الظُّلْمُ

Şāfi nūş it ḳatma ḡayrı yā ḳatarsañ ḥazretüñ
Aḡzı yarından sivāsın ḳatmaḡuñ zulm u fiḳār

29 (37) فَدُونِهَا فِي الْحَانَ وَاسْتَجْلِهَا بِهَا
عَلَى نَعَمِ الْأَلْحَانَ فَهِيَ بِهَا عُنْمٌ

Şaḳla dükkānda anı eyle tenāvül dem-be-dem
Ayıḡ olma naḡme-i elḥān ile iç bi'l-kerār

30 (38) فَمَا سَكَنْتَ وَالْهَمَّ يَوْمًا بِمَوْضِعِ
كَذَلِكَ لَمْ يَسْكُنْ مَعَ النَّعَمِ الْعَمُّ

Ġam ile ḥamr-ı ezel bir yerde cem° olmaḳ muḥāl
Naḡmelerle nitekim ḡam u elem ḳılmaz ḳarār

31 (39) وَفِي سَكْرَةٍ مِنْهَا وَلَوْ عُمَرَ سَاعَةً
تَرَى الدَّهْرَ عَبْدًا طَائِعًا وَلَكَ الْحُكْمُ

Cüz² İdem sarhoşluğu ° uşşâka mülk-i bâkidür
° Abd-i tâbi° ola ° âlemler aña ol şehriyâr

32 (40) فَلَا عَيْشَ فِي الدُّنْيَا لِمَنْ عَاشَ صَاحِبًا
وَمَنْ لَمْ يَمُتْ سُكْرًا بِهَا فَاتَهُ الْحَزْمُ

Dirligi dirlik degüldür ayıguñ o yok gibi
Kim ki mestlikle vefât itmez yok anda nâm u ° ar

33 (41) عَلَى نَفْسِهِ فَلْيَبْكِ مَنْ ضَاعَ عُمُرُهُ
وَلَيْسَ لَهُ فِيهَا نَصِيبٌ وَلَا سَهْمٌ

Ağlasun ol kim geçe ° ömri vü mestân olmaya
Hamr-ı ° uşşâk-ı Hudâ'dan olmayanlar behredâr

Sonuç

Abdülmeccîd-i Sivâsî'nin Kasîde-i Hamriyye tercümesi ile ilgili tezkirelerde ve modern çalışmalarda bilgi bulunmamaktadır. Eserin tespit edilebilen tek nüshası Süleymaniye Ktp., H. Şemsi Güneren, nr. 32/1'de kayıtlı bir mecmuanın 77b-80b varakları arasındadır.

Abdülmeccîd-i Sivâsî'nin bu tercümeyle ne zaman yazdığı bilinmemektedir. Bununla birlikte mecmuanın muhtelif sayfalarındaki tarihlerden hareketle tercümenin h.1022 (1611) ile 1024 (1613) tarihleri arasında istinsah edildiği söylenebilir.

Bilinen tek manzum çeviri olan tercüme aruzun "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" vezniyle yazılmıştır. Manzumede imâle ve zihâf gibi aruz kusurlarıyla çok sık karşılaşılmasından dolayı Sivâsî'nin, aruz veznini kullanırken çok başarılı olmadığını söylemek mümkündür. Abdülmeccîd-i Sivâsî de kendisinden önceki şârihlerin yaptığı gibi kasidenin 23-30. beyitleri arasını tercüme etmemiştir.

Kaynaklar

- » Abdel-Maksoud, Belal, *İbnü'l-Fâriz ve İsmail Ankaravî'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.
- » Abdullah b. Hayreddin el-Bergamavî, *Şerhu Kasîdetü'l-Münferice*, Süleymaniye Ktp. , Yazma Bağışlar, nr. 4166/4, vr. 41b-75a.
- » Abdullah Salahaddin bin Abdülaziz, *Şerh-i Kasîde-i Hamriyye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, nr. 826, vr. 1b-29b.
- » Abdüsselâm b. Numan b. Halil, *Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Süleymaniye Ktp., Amcazade Hüseyin, nr. 458, vr. 104b-128b.
- » Ahmed Sâfi, *Sefinetü's-Sâfi*, XVIII, Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2096.
- » Arslan, Mehmet, *Sâkî-nâmeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.
- » Ay, Alper, *Abdülmeccid Sivâsî Divanı*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış YL Tezi), Sivas, 2014.
- » Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, Bizim Büro Yayınevi, Ankara, 2000.
- » Canım, Rıdvan, *Türk Edebiyatında Sâkî-nâmeler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- » Deliktaş, Süleyman, *Salahaddin-i Uşşâki ve Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.
- » Demiryak, Kenan, "Kasîdetü'l-bürde", *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001.
- » Derviş Hüseyin Konevî, *Şerh-i Kasîde-i Münferice*, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 623/10, vr. 236b-258b.
- » Durmuş, İsmail, "et-Tantaraniyye", *DİA*, XXXIX, İstanbul, 2010.
- » Durmuş, İsmail, "Mevâliyyâ", *DİA*, XXIX, İstanbul, 2004.
- » Güllüce, Fatih, *Mehmed Nâzım Paşa'nın İbn Fâriz Tercümesi ve Şerhi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- » Gündoğdu, Cengiz, "Abdülmeccid Sivâsî", *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009.
- » Gündoğdu, Cengiz, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmeccid Sivâsî*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- » Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, III, (haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.
- » İbn Fâriz, *Dîvân*, Matbaatü'l-Edebiyye, Beyrut, 1894.
- » İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, Beyrut, 1994.
- » İbn İmâd, *Şezerât*, VII, Beyrut, t.y.
- » İnan, Abdülkadir, Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe'ye Tercümeleri Üzerinde Bir İnceleme, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1961.
- » İsmail Ankaravî, *Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 225.
- » İsmail Rusuhî Ankaravî, *el-Hikemü'l-münderice fî şerhi'l-Münferice*, Uhuvvet Matbaası, İstanbul, 1327.
- » Kara Mustafa Efendi, *Lema'âtü'l-berkiyye fî Şerhi'l-kasîdetü'l-mîmiyye*, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul, 1310.
- » Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, II, İstanbul, 1943.
- » Kaya, Mahmut, "Kasîdetü'l-bürde", *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001.
- » Kelpetin, Hatice, "İlmihal", *DİA*, XXII, İstanbul, 2000.
- » Kemaleddîn Harpûtî, *Kasîde-i Münferice'nin ahmisıyla Beraber Türkçe Şerhidir*, Ma'mûretü'l-Azîz Vilâyeti Matbaası, 1317.
- » Komisyon, "Tercüme" *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, 1990.
- » Kortantamer, Tunca, "Sâkî-nâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, II, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1983.
- » Köprülü, Mehmet Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- » Mehmed Nâzım, *İbn Fâriz Tercümesi*, Şems Matbaası, İstanbul, 1330.
- » Ni'metî, Ekrem Cûdî, "İbn Fâriz", *Dairetü'l-Ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî*, IV, Tahran, 1370.
- » Özverimli, M. Sait, "el-Emâlî", *DİA*, XI, İstanbul, 1995.
- » Rüşeyd b. Gâlib, *Şerhu Divâni İbni'l-Fâriz*, Matba'atü'l-Âmire, Mısır, 1306.
- » Salahî-i Uşşâkî, Tercüme-i Kasîde-i Münferice, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 263/1, vr. 1b-2a.
- » Saraç, Yekta, "Tasavvuf Edebiyatına Ait Temel Bir Metin ve Türk Edebiyatına Yansımaları", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXX, İstanbul, 2003.
- » Sucu, Nurgül, "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XIX, Konya, 2006.

- » *Şerh-i Kasîde-i Münferice*, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 1648, vr. 1b-16a.
- » *Tarabengîz*, Mühendisiyan Matbaası, İstanbul, 1288.
- » Togan, Zeki Velidi, "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, III, 1959-1960.
- » Topaloğlu, Ahmet, *Muhammed bin Hamza XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*, C.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.
- » Tülücü, Süleyman, "Kâ'b b. Züheyr ve Kasîde-i Bürde'si Üzerine Notlar I", *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, V, Erzurum, 1982.
- » Uludağ, Süleyman, "İbnü'l-Fârız", *DİA*, XXI, İstanbul, 2000.
- » Üşenmez, Emek, *Türkçe İlk Kur'an Tercümelerinden- Özbekistan Nüshası*, Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2013.
- » Yıldız, Alim, *Geleneğin İzinde*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.
- » Yüce, Nuri, "Mukaddimetü'l-edeb", *DİA*, XXXI, İstanbul, 2006.
- » Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, XXII, Beyrut, 1994.